



## Ortaöğretimde Akademik Düzeyde Sosyoloji Öğretimi: Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarının İncelenmesi

*Sociology Teaching at Secondary Education at Academic Level: An Investigation into the Curriculum for the Sociology Course and the Textbooks at Social Sciences High School*

### ÖZET

Sosyoloji dersi öğrencilerin sosyolojik bir bakış açısı kazanarak içinde yaşadıkları toplumu tanımalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Türkiye’de ortaöğretim düzeyinde 1924’ten bugüne farklı öğretim programı ve ders kitapları aracılığıyla sosyoloji öğretimi gerçekleştirilmektedir. İki 2003 yılında, edebiyat ve sosyal bilimler alanında bilim insanı yetiştirilmesine kaynaklık etmek amacıyla açılan Sosyal Bilimler Liseleri ise diğer liselerden farklı olarak, sosyoloji dersini hem zorunlu ders kapsamında kabul etmekte hem de farklı öğretim programı ve ders kitapları aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla öğretim programı ve ders kitaplarının eğitimin işlevleri konusunda önemli bir araç olmasından ve Sosyal Bilimler Liselerinin söz konusu spesifik amacından hareketle bu çalışma, sosyoloji örneği üzerinden, ilgili öğretim programı ve ders kitaplarını incelemeyi ve bu dersin akademik düzeydeki öğretimini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışma ilgili öğretim programı ve ders kitaplarını doküman analizi yöntemiyle ele alan nitel bir araştırmadır. Analiz için ‘akademik düzey’ ifadesine uygun kriterler belirlenmesi doğrultusunda farklı üniversitelerin sosyoloji bölümü ders programları, ders izlenceleri ve sıklıkla başvuru alan sosyoloji kitapları incelenerek 12 temel kategori belirlenmiştir. Dokümanlar bu kategorilere göre taranmış, yorumlanmış ve değerlendirilmiştir. Sonuç olarak öğretim programının kazanımlar aracılığıyla bu kategorilerden altısına doğrudan değindiği, birine hiç değinmediği tespit edilmiş; diğer kategoriler ise bazı kazanımlarla dolaylı olarak ilişkili bulunmuştur. Ders kitapları daha detaylı ise bir içeriğe sahip olduğu için okuma parçaları gibi bölümler aracılığıyla çalışmanın tüm kategorilerine ilişkin veriler içermektedir. Veriler bütüncül olarak ele alındığında ilgili materyallerin akademik düzeyde bir sosyoloji öğretimi için yeterli olduğu görülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Sosyoloji öğretimi, Sosyal bilimler liseleri, Akademik düzey, Öğretim programı, Ders kitapları.

### ABSTRACT

Sociology course aims students to attain a sociological perspective and help them recognize the community they live in. Sociology teaching has been carried out by means of different curricula and textbooks in Türkiye from 1924 onwards. Aiming at training scientists in the fields of literature and social sciences fields, Social Sciences High Schools, the first one of which was opened in 2003, both accepts the sociology course as a compulsory course, differently from other high schools, and carries out the education by means of different curricula and textbooks. For that reason, depending on the fact that curricula and textbooks are significant tools for the functions of education and on the specific purpose of Social Sciences High Schools, the current study aims at investigating the related curriculum and the textbooks and evaluating the teaching of this course at at academic level. In this sense, the study is a qualitative research investigating the related curriculum and textbooks through analysis method. In line with determining suitable criteria for expression of ‘academic level’ for the analysis, the curriculum for the departments of sociology at different universities, their course programs and frequently used sociology textbooks were investigated and 12 basic categories were determined. The documents were scanned, discussed and evaluated based on these categories. As a result, it was found that the curriculum was directly dealing with six of these categories by means of the outcomes but never dealt one of them, and that other categories was indirectly related to some outcomes. As for textbooks, they were containing data regarding all the categories of the study through such parts as reading passages since they had more detailed contents. Upon a holistic consideration, it was found that the related materials were sufficient for sociology teaching at academic level.

**Keywords:** Teaching sociology, Academic level, Social sciences high schools, Curriculum, Textbooks.

### GİRİŞ

Sosyoloji en genel anlamıyla insanın toplum içindeki yaşamını, toplumsal grupları ve farklı toplumları bilimsel yöntemlerle inceleyen olgusal bir araştırma alanıdır. İnsanın toplumsal yaşamı ve eylemlerinin bilimsel olarak ele alınışı ve toplumsal kurumların en iyi nasıl kavramsallaştırılabileceği kolay çözümleri olan sorunlar olmasa da sosyoloji kuramsal yaklaşımlar aracılığıyla bunu mümkün kılmıştır (Giddens, 2012). Sosyolojik düşüncenin kökeni felsefe tarihine uzansa da sosyolojinin bilimsel anlamdaki ortaya çıkışı Auguste Comte’un öncülüğünde, 19. yüzyılın

İlksen Üstündağ Yıldırım<sup>1</sup>

### How to Cite This Article

Üstündağ Yıldırım, İ. (2024).  
“Ortaöğretimde Akademik  
Düzeyde Sosyoloji Öğretimi:  
Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji  
Dersi Öğretim Programı ve Ders  
Kitaplarının İncelenmesi”,  
Journal of Social, Humanities and  
Administrative Sciences,  
10(3):423-429. DOI:  
<https://doi.org/10.5281/zenodo.11391242>

Arrival: 29 March 2024  
Published: 29 May 2024

International Journal of Social, Humanities  
and Administrative Sciences is licensed  
under a Creative Commons Attribution-  
NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-  
reviewed international journal.

<sup>1</sup>Dr., Ankara, Türkiye.

sonları ile birlikte gerçekleşmiştir (Aron, 2010). Türkiye’de sosyoloji ise öncelikle Batıdaki sosyolojik metinlerin çeviri ve aktarılmasıyla başlayıp, başta Ziya Gökalp ve Prens Sabahaddin gibi isimlerin katkılarıyla, yeni bir toplumun inşa edilmesi probleminde de etkilenecek Türk toplumsal yapısı ve sorunlarına eğilmiş ve kendi bilimsel çerçevesini oluşturmuştur. Türkiye’de sosyolojinin alt yapısının oluşturulmasında Batı sosyolojisinin aktarılması önem taşırken, bu aktarım önemli bir başka araştırma alanı olarak sosyolojinin öğretimi üzerine çalışmaların yolunu açmıştır. Bu bağlamda sosyoloji öğretimi Türkiye’de ilk sorunsallaştıran ismin, 1956’da yayımlanan ‘‘Dünya’da ve Türkiye’de Sosyoloji Öğretimi ve Araştırmaları’’ adlı çalışmasıyla, Hilmi Ziya Ülken olduğunu belirtmek gerekir (Zabun, 2013). Bununla birlikte sosyolojinin akademik düzeyde öğretimi ve kurumsallaşmasının Türkiye’de ilk kez İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Sosyoloji bölümleri aracılığıyla gerçekleştiği söylenebilir (Erbaş, 2008; Kaya, 2008; Polat, 2020).

Türkiye’de ortaöğretim düzeyinde sosyoloji öğretiminin geçmişi ise Ziya Gökalp’in 1910-1911 yıllarında Selanik İttihat ve Terakki İdadisi’ndeki ‘‘İçtimaiyat’’ derslerine kadar uzanmaktadır. Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra 1924’ten bugüne 9 farklı sosyoloji dersi öğretim programı aracılığıyla ortaöğretim kurumlarında sosyoloji öğretimine devam edilmiştir. Bu programların hazırlanmasında bilimsel, pedagojik, evrensel ölçütler ve milli manevi değerler etkili olmuştur. Ancak her bir program gerek içerik gerek amaçları bakımından temel farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların eğitimin ideolojik işlevini kanıtlar nitelikte, Türkiye’deki tarihsel şartlara, toplumsal, ekonomik ve siyasi değişimlere paralel biçimde ortaya çıktığı bilinmektedir (Zabun, 2019: 6). Eğitim bu ideolojik işlevini öğretim programları aracılığıyla gerçekleştirdiği gibi aynı oranda ders kitapları da bu işlev bağlamında etkili olmaktadır. Özellikle sosyoloji gibi toplumu inceleyen bir disiplinin öğretimi söz konusu olduğunda, bilimsel arka plan ve teorik içeriğin yanı sıra ‘o topluma has, özgün’ bir içerik, ders kitaplarının ideolojik yönü konusunda ayrıca önem taşımaktadır. Zabun ve Berber (2019), 1935 yılında Mehmet İzzet’in ‘‘İçtimaiyat’’ ders kitabının yürürlükten kaldırılıp yerine Necmettin Sadak’a dönemin politikalarına daha uygun bir ders kitabı yazdırılması örneği üzerinden bu konuya dikkat çekmiştir. Bu örnekle birlikte o dönem okutulan sosyoloji ders kitaplarında toplum, devlet, devletçilik, devrim, demokrasi, halkçılık, hukuk, din ve laiklik konularına vurgu yapıldığı bilinmektedir. Ders kitapları bu gibi vurguları sözcükler, cümleler, resim, fotoğraf ve karikatür gibi her türlü görsel öğe aracılığıyla gerçekleştirmektedir (Gümüsoğlu, 2016: 14).

Sosyoloji derslerinin amaç ve içeriği öğrencilerin sosyolojik perspektif kazanmasına, böylece içinde yaşadıkları toplumu tanımasına, toplum ve birey arasındaki etkileşimleri gözetebilmesine uygun niteliktedir (Schopmeyer ve Fisher 1993). Türkiye’de bugün ortaöğretim kurumlarında sosyoloji dersleri, Anadolu, Fen, Güzel Sanatlar ve Spor Liselerinde 11 ve 12. sınıflarda seçmeli ders olarak mevcut iken; sosyal bilimler liselerinde yine 11 ve 12. sınıflar için zorunlu ders olarak konumlandırılmıştır. Bunun sebebinin sosyal bilimler liselerinin; edebiyat ve sosyal bilimler alanında öğrencilerin bilim insanı olarak yetiştirilmesine kaynaklık etmeyi amaçlaması olduğu düşünülmektedir. Türkiye’de ilk sosyal bilimler lisesi 2003 yılında İstanbul’da açılmıştır. 2023-2024 eğitim öğretim yılında Türkiye’de toplam 94 sosyal bilimler lisesi ve bu liselere kayıtlı toplam 41 bin 947 öğrenci vardır (Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, 2023). Bu liselerdeki Sosyal Bilimler Dersi (Sosyoloji Öğrenme Alanı) Öğretim Programı (2006) ve bu program doğrultusunda hazırlanmış ders kitapları Sosyoloji 1 ve Sosyoloji 2’nin (2021) diğer liselerin öğretim programı ve ders kitaplarından farklı olduğu görülmektedir.

Ders kitaplarının, ilgili öğretim programlarında yer alan amaç, hedef, içerik, süreç ve ölçme değerlendirme boyutuyla uyumlu olması beklenmektedir. Bu doğrultuda bir dersin öğretim programı ile ders kitabı arasında amaç-araç ilişkisi olduğu söylenebilir ve öğretim programları kazanımlar aracılığıyla dersin amaçlarını vurgularken; ders kitapları da bu amaçların gerçekleştirilmesine yönelik bir içerik sunmaktadır (Demirel ve Kıroğlu, 2021: 4). Bu içerik çeşitli kaynaklardan yararlanarak güncel bilgiler, öğrenciyi araştırmaya yönlendirecek etkinlikler ve görsel öğeler gibi farklı unsurlarla zenginleştirildiği için hem eğitim-öğretim sürecinin önemli bir materyali hem de eğitimle ilgili araştırmaların odak noktası olmaya devam etmektedir.

### **Araştırmanın Amacı ve Önemi**

Ders programları ve ders kitaplarının değişimi hakkında yoğun tartışmaların mevcut olduğu bugünlerde, söz konusu materyallerin incelenmesi ayrıca önem kazanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada, edebiyat ve sosyal bilimler gibi ilgili alanlarda bilim insanı yetiştirilmesine kaynaklık etme amacındaki sosyal bilimler liselerinde, sosyoloji örneği üzerinden, bu dersin akademik düzeydeki öğretiminin değerlendirilmesi ve bu doğrultuda bu kurumlara yönelik hazırlanmış öğretim programı ve ders kitaplarının incelenmesi amaçlanmaktadır.

### **YÖNTEM**

Bu çalışma Sosyal Bilimler Lisesi Sosyal Bilimler Dersi (Sosyoloji Öğrenme Alanı) Öğretim Programı ve bu program doğrultusunda hazırlanmış ders kitapları Sosyoloji 1 ve Sosyoloji 2 ders kitabının birer doküman olarak incelenmesi çerçevesinde oluşturulmuş nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmalarda dokümanlar veri toplamak için

yardımcı bir kaynak olmakla birlikte; doğrudan gözlem veya görüşme gibi veri toplama tekniklerinin kullanılmadığı durumlarda araştırma problemiyle doğrudan ilişkili dokümanların incelenmesi tek başına da yeterli olabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189). Eğitim ile ilgili nitel araştırmalarda da dokümanlardan sıklıkla yararlanıldığı görülmektedir. Bu çalışma sosyal bilimler liselerindeki sosyoloji öğretimi, akademik düzey bağlamında değerlendirmeyi amaçladığından ilgili dokümanlardan elde edilen verilerin analizi için ‘akademik düzey’ ifadesine uygun kriterler belirlenmesi doğrultusunda çeşitli kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler oluşturulurken farklı üniversitelerin sosyoloji bölümü ders programları, ders izlenceleri ve yükseköğretim kurumlarında sıklıkla başvuru alan en genel sosyoloji kitapları incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda başvuru alan kaynakların içeriklerindeki ortak konu ve kavramlar bu çalışmanın 12 temel kategorisini oluşturmuştur. Dokümanlar bu kategorilere göre taranmış, yorumlanmış ve değerlendirilmiştir.

## BULGULAR VE YORUM

Sosyolojinin akademik düzeyde öğretimi değerlendirirken, bu çalışmada incelenen öğretim programı ve ders kitaplarının içeriğinde olması gerektiği düşünülen 12 önemli sosyolojik kavram ve konu, verilerin analiz ve yorumunda yardımcı nitelik taşıyan kategoriler olarak belirlenmiştir. Bu kategoriler “Sosyolojinin temel kavramları”, “Sosyal bilimlerde yöntem”, “Sosyoloji tarihi”, “Sosyoloji teorileri”, “Kurumlar sosyolojisi”, “Türkiye’de sosyoloji”, “Toplumsal yapıyla ilgili kavram ve tartışmalar”, “Kültür”, “Küreselleşme ve göç”, “Toplumsal cinsiyet”, “Vatandaşlık ve insan hakları”, “Metin analizi ve güncel problemler”dir. Bu kategoriler sosyoloji örneği üzerinden, ilgili alanlarda bilim insanı yetiştirilmesine kaynaklık etmek gibi bir amacı olan söz konusu kurumlarda, sosyoloji derslerinin bu amacı gerçekleştirmeye yönelik bir içeriğe sahip olup olmadığının belirlenmesinde oldukça önemli görülmüştür.

### Sosyal Bilimler Lisesi Sosyal Bilimler Dersi (Sosyoloji Öğrenme Alanı) Öğretim Programının Akademik Düzeyde Sosyoloji Öğretimi Bakımından Değerlendirilmesi

Sosyal Bilimler Lisesi Sosyal Bilimler Dersi (Sosyoloji Öğrenme Alanı) Öğretim Programı 2006 yılından bugüne yürürlüktedir. Programda Türk millî eğitiminin amaçlarının tanıtılmasından sonra “Giriş” bölümünde sosyolojinin felsefeden ayrılıp bağımsız bir bilim haline gelmesi, Batıda A. Comte, E. Durkheim, M. Weber gibi isimlerin katkılarıyla; Türk sosyolojisinden Ziya Gökalp, H. Ziya Ülken, Mehmet İzzet, Baykan Sezer gibi isimler kronolojik olarak anılmıştır. Sosyolojinin tanımı, önemi ve konularının tanıtıldığı bu bölümün ardından programın genel amaçları, uygulanması ile ilgili açıklamalar, vizyon ve ilkeleri ve programın yaklaşımı belirtilmiştir. Programın ilk bölümü 9 ve 10. sınıflar ikinci bölümü ise 11. sınıflar paranteziyle sunulmuştur. Kazanım tabloları incelendiğinde ilk bölümün Sosyoloji 1 ders kitabı, ikinci bölümün ise Sosyoloji 2 ders kitabı içeriği ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Öğretim programının 9 ve 10. sınıflara yönelik ilk bölümünde, “Sosyolojiye Giriş, Sosyoloji Alan ve Yöntemleri” ünitesi aracılığıyla ilk kategori olan “Sosyolojinin temel kavramları”na ilişkin olarak; toplum, sosyal olay ve sosyal olgu, topluluk, sosyal yığın, kalabalık, millet, halk ve toplumsal sınıflandırma gibi genel kavramların aktarımına uygun kazanımlar içermektedir. Aynı üniteye dahil olarak ikinci kategori olan “Sosyal bilimlerde yöntem” kategorisi öğretim programında; bilimsel yöntem, bilimsel yöntemin gerekliliği, ilgili örnekler tündengelim ve tümevarım gibi akıl yürütme ilkeleri, veri toplama teknikleri ve özellikle gözlem tekniği hakkındaki kazanımlarda kendine yer bulmuştur.

Öğretim programında ikinci ünite olan “Toplumsal Yapı ve Toplumsal İlişkiler” ünitesi, çalışmanın “Toplumsal yapıyla ilgili kavram ve tartışmalar” kategorisine doğrudan işaret etmektedir. Bu ünite kapsamında toplumsal yapı kavramı, toplumsal yapıyı oluşturan unsurlar, toplumsal ilişkiler, statü, rol, toplumsal değerler, toplumsal norm, görenek, adet, gelenek ve töre, toplumsal kontrol, sapma, toplumsal grup, yerleşme, köy ve kent toplumsal yapısı, millet, milliyetçilik, ırkçılık, Atatürk’ün ilgili kavramlar hakkındaki görüşleri, toplumsal tabaka, tabakalaşma, sınıf ve toplumsal hareketlilik hakkındaki kazanımlar aracılığıyla, zengin bir içerikle değerlendirilmiştir.

“Kültür” kategorisine aynı adlı ünite, maddi manevi unsurlar, alt kültür, milli kültür, kültür-toplumsal yapı ilişkisi, kültür-dil ilişkisi, kültürlenme, kültürleşme, yozlaşma, kültür emperyalizmi, kültürel gecikme, kültürel farklılık, kültürel çatışma, kültürel benzeşmeye değinme imkânı veren ve Atatürk’ün kültür – sanat ve üniteye yer verilen kültürle ilgili bazı kavramlar hakkındaki görüşleri, kazanımlar aracılığıyla programda yer almıştır.

Öğretim programının 11. sınıflara yönelik ikinci bölümünde ilk ünite “Toplumsal Kurumlar” olarak belirlenmiştir. Bu ünite öncelikle toplumsal kurum ve toplumsal örgüt kavramlarına yönelik kazanımlara yer verilirken; aile, eğitim, ekonomi, hukuk, siyaset ve din kurumlarına yer veren kazanımlar bulunmaktadır. Bu kazanımlarla birlikte öğretim programındaki bu ünitenin “Kurumlar sosyolojisi” kategorisine değindiği belirlenmiştir. Ayrıca aile kurumu ile bağlantılı B.7 “Geçmişten günümüze kadının aile ve toplum içindeki rolünü, değişim ve süreklilik açısından değerlendirir.” ve B.8 “Atatürk’ün kadın haklarına verdiği önemi kavrar.” kazanımları “Toplumsal

cinsiyet” kategorie ile ilişkilendirilebilir. Ardından gelen “Toplumsal Değişme” ünitesi içeriği bakımından “Toplumsal yapıyla ilgili kavram ve tartışmalar” kategorisini tekrar gündeme getirirken aynı zamanda kazanım açıklamalarında toplumsal değişimle ilgili bir takım kuramların vurgulanmasını öngördüğü için “Sosyoloji teorileri” kategorisine değinildiği de düşünülebilir.

Öğretim programının sonraki ünitesi olan “Güncel Sosyolojik Konular”, “Metin analizi ve güncel problemler” kategorisi ile eşleşmektedir. Bu ünite kapsamında güncel toplumsal konulara örnekler, modernite, boş zaman kavramlarına dair kazanımlara yer verilmektedir. Bu ünite aynı zamanda vatandaşlık kavramı, küreselleşme, sanat, çevre ve spor gibi konularla ilişkili kazanımlar bulunmaktadır. Bunlar hem sosyolojinin güncel ilgi alanlarına, yükseköğretim kurumları sosyoloji bölümlerindeki “Spor Sosyolojisi” gibi bazı seçmeli derslerin içeriklerine işaret etmekte hem de temel düzeyde “Vatandaşlık ve insan hakları” ve “Küreselleşme ve göç” kategorilerini gündeme getirmektedir.

Öğretim programının son ünitesi “Sosyolojik Olay ve Metin Analizi” ünitesi, çalışmanın yine “Metin analizi ve güncel problemler” kategorisi ile ilişkili bulunmuştur. Ancak bununla birlikte bazı sosyolojik olay örnekleri bağlamında üniteye kazınımın göç, suç, yoksulluk, işsizlik, kentleşme, savaş ve terörizm, şiddet, medya, ayrımcılık gibi konulara odaklanması, dolaylı olarak çalışmanın diğer kategorileriyle de ilişkilendirilebilir. Göç hakkındaki bir metin analizi “Küreselleşme ve göç”; ayrımcılık veya şiddet konuları “Toplumsal cinsiyet” ile ilişki bağlamında örnek oluşturmaktadır. Yanı sıra söz konusu üniteye analizi yapılması öngörülen metinlerden Türk sosyologlara ait metin örneklerine yer verileceğiyle ilgili kazanım benzer biçimde “Türkiye’de sosyoloji” kategorisiyle ilişkilendirilmiştir. Bu durumda Sosyal Bilimler Lisesi Sosyal Bilimler Dersi (Sosyoloji Öğrenme Alanı) Öğretim Programının, çalışmanın kategorilerinden neredeyse hepsine değindiği görülmekle birlikte “Sosyoloji tarihi” kategorisiyle ilgili veri elde edilememiştir. Programdaki ünite ve kazanımlarla doğrudan ilişkilendirilen kategoriler “Sosyolojinin temel kavramları”, “Sosyal bilimlerde yöntem”, “Kurumlar sosyolojisi”, “Toplumsal yapıyla ilgili kavram ve tartışmalar”, “Kültür”, “Metin analizi ve güncel problemler”dir. “Sosyoloji teorileri”, “Türkiye’de sosyoloji”, “Küreselleşme ve göç”, “Toplumsal cinsiyet”, “Vatandaşlık ve insan hakları” kategorileri ise bazı kazanımlar ile dolaylı olarak ilişkili bulunmuştur. Ders kitaplarının incelenmesi daha detaylı veriler elde edilmesini sağlayacağı için bu kategoriler hakkında kapsamlı yorum yapma imkânı taşımaktadır.

### Ortaöğretim Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 1 ve Sosyoloji 2 Ders Kitaplarının Akademik Düzeyde Sosyoloji Öğretimi Bakımından Değerlendirilmesi

Sosyal Bilimler Lisesi Sosyal Bilimler Dersi (Sosyoloji Öğrenme Alanı) Öğretim Programına uyumlu biçimde hazırlanmış Sosyoloji 1 ve Sosyoloji 2 ders kitaplarının ilki öğretim programının birinci bölümündeki kazanımlara, ikincisi ise diğer bölümündeki kazanımlara yer vermektedir. Birbirinin tamamlayıcısı niteliğindeki bu iki kitap, çalışmanın kategorileriyle ilişkili birçok veri içermektedir. Tablo 1’de çalışmanın kategorileri ve Sosyoloji 1 ve Sosyoloji 2 ders kitaplarında bu kategorilere doğrudan değinilen sayfa numaraları yer almaktadır.

**Tablo 1:** Çalışmanın Kategorileri ve Ders Kitaplarında Değinilen Sayfa Numaraları

Kategori	Sosyoloji 1 Ders Kitabında Kategoriyeye Değinilen Sayfa Numarası	Sosyoloji 2 Ders Kitabında Kategoriyeye Değinilen Sayfa Numarası
<b>Sosyolojinin Temel Kavramları</b>	(s.12), (s.15), (s.16), (s.20), (s.21)	
<b>Sosyal Bilimlerde Yöntem</b>	(s.27), (s.29), (s.31), (s.37), (s.42), (s.43), (s.49)	(s.160)
<b>Sosyoloji Tarihi</b>	(s.35), (s.39), (s.41)	(s.189-192)
<b>Sosyoloji Teorileri</b>	(s.39), (s.41)	(s.101)
<b>Kurumlar Sosyolojisi</b>		(s.12), (s.14), (s.16), (s.19-21), (s.23-24), (s.26), (s.28), (s.34), (s.36), (s.38), (s.40), (s.46), (s.48), (s.50-51), (s.53), (s.58), (s.60), (s.64), (s.66), (s.68), (s.70), (s.72), (s.74), (s.76), (s.78), (s.82), (s.84), (s.85-86)
<b>Türkiye’de Sosyoloji</b>	(s.32), (s.44), (s.58), (s.148), (s.195), (s.197)	(s.186), (s.187-189)
<b>Toplumsal Yapıyla İlgili Kavram Ve Tartışmalar</b>	(s.56), (s.57), (s.61), (s.63), (s.66), (s.69), (s.73), (s.74), (s.78), (s.81), (s.86), (s.88), (s.93), (s.97), (s.100), (s.101), (s.102), (s.112), (s.113), (s.116), (s.117), (s.146), (s.149), (s.158), (s.159), (s.161), (s.162), (s.164), (s.167), (s.171), (s.174), (s.175)	(s.97), (s.99), (s.111), (s.113), (s.115), (s.117), (s.119), (s.121), (s.125)
<b>Kültür</b>	(s.92), (s.94), (s.95), (s.186), (s.187), (s.189), (s.190), (s.192), (s.195), (s.198),	(s.108)

	(s.201), (s.204), (s.210), (s.214), (s.217), (s.218)	
<b>Küreselleşme Ve Göç</b>	(s.38), (s.130), (s.140), (s.177), (s.222), (s.224)	(s.144), (s.162-164)
<b>Toplumsal Cinsiyet</b>	(s.33), (s.58)	(s.30-33), (s.81), (s.161), (s.178)
<b>Vatandaşlık Ve İnsan Hakları</b>		(s.80-81), (s.140)
<b>Metin Analizi Ve Güncel Problemler</b>		(s.105), (s.138-139), (s.142), (s.146), (s.148), (s.150), (s.152), (s.154), (s.165), (s.167), (s.169), (s.171), (s.175), (s.178), (s.180), (s.183)

Tablo 1 incelendiğinde iki kitabın bir arada değerlendirilmesiyle, her bir kategoriye yer verildiği görülmektedir. Öğretim programında kazanımlarla doğrudan ilişkilendirilen “Sosyolojinin temel kavramları”, “Sosyal bilimlerde yöntem”, “Kurumlar sosyolojisi”, “Toplumsal yapıyla ilgili kavram ve tartışmalar”, “Kültür” ve “Metin analizi ve güncel problemler” kategorilerinin ders kitaplarında da en sık vurgulanan kategoriler olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte “Sosyoloji tarihi” kategorisi hakkında, öğretim programında doğrudan veya dolaylı olarak hiçbir veri elde edilememiştir ancak ders kitabında bu konuya dair ayrı bir ünite veya konu başlığı bulunmasa da ilgili sayfalarda bağlamsal olarak kategoriye değinildiği görülmektedir. Benzer biçimde öğretim programında bazı kazanımlarla dolaylı olarak ilişkili bulunan “Sosyoloji teorileri”, “Türkiye’de sosyoloji”, “Küreselleşme ve göç”, “Toplumsal cinsiyet” ve “Vatandaşlık ve insan hakları” kategorileri, ders kitaplarında, diğer kategorilere oranla daha az vurgulanmıştır. Ancak bu kategorilerin kitaplarda ele alındığı bağlamları, örnekler üzerinden özel olarak yorumlamak, akademik düzeyde öğretimin yeterliliğini belirlemek açısından daha doğru bir değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Buna ilişkin “Sosyoloji tarihi” kategorisine Sosyoloji 1 ders kitabı, “Sosyoloji Bilimi” başlıklı bir okuma parçasında sosyolojinin bir bilim olarak ortaya çıkışını A. Comte ve Montesquieu gibi isimlere değinerek (Penez, Sofuoğlu ve Ertekin, 2021: 35); başka bir okuma parçasında E. Durkheim ve G. H. Measd’i kısaca tanıtarak (Penez, Sofuoğlu ve Ertekin, 2021: 41) yer vermiştir. Bu kategoriye ilişkin aynı kitaptaki bir başka veride ise “Sosyolojide Makro ve Mikro Yaklaşımlar” başlığıyla üç temel sosyoloji teorisi tarihsel olarak öğrenciye aktarılmıştır (Penez, Sofuoğlu ve Ertekin, 2021: 39). Böylece hem “Sosyoloji Tarihi” hem de “Sosyoloji Teorilerine” değinilmiştir.

“Türkiye’de Sosyoloji” kategorisine ilişkin her iki kitapta da “Biliyor muydunuz?” başlıklı bilgi notları veya yine okuma parçalarından örneklerle çok sayıda veri bulunmuştur. “Fransa’dan sonra dünyada ikinci sosyoloji kürsüsünün 1914 yılında Ziya Gökalp tarafından Darülfünun’da kurulduğunu, Cumhuriyet Dönemi’nde sosyal bilimler alanındaki ilk çalışmalardan birinin İstanbul Üniversitesinde (Darülfünun) diğerinin ise Ankara Üniversitesinde yapıldığını biliyor muydunuz?” (Penez, Sofuoğlu ve Ertekin, 2021: 32) bilgi notu bu kategorideki verilere ilişkin örneklerden biridir. Bir başka bilgi notu olan “Türk sosyolojisi literatüründe toplumsal yapı araştırmalarının Cumhuriyet Dönemi’nden sonra önem kazanmaya başladığını, bu araştırmalarda Türkiye’nin ilk kadın sosyoloji kuramcısı Behice Sadık Boran’ın, toplumsal yapıyı doğa ile ilişkilendirip üretim organizasyonuna farklı bir yorum getirdiğini biliyor muydunuz?” ise hem “Türkiye’de sosyoloji”ye dair veriler içerirken hem de toplumsal cinsiyet çalışmalarının önemli bir araştırma problemi olan kadın tarih yazımına katkı sağladığı için “Toplumsal cinsiyet” kategorisinde değerlendirilebilir. “Türk Sosyologlarına Göre Kültür Ve Medeniyet” başlıklı okuma parçasıyla Z. Gökalp, İ. H. Baltacıoğlu ve N. Topçu’nun kültür hakkındaki görüşlerine (Penez, Sofuoğlu ve Ertekin, 2021: 197) ve Sosyoloji 2 kitabının bir etkinlik metninde Prens Sabahattin’in “Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?” adlı kitabından bir bölüme yer verilmesi de “Türkiye’de sosyoloji” kategorisi için yine önemli bir örnek oluşturmaktadır (Penez, Sofuoğlu, Ertekin ve Yeşilyurt, 2021: 187).

Öğretim programında “Toplumsal Kurumlar” ünitesinde yer alan B.7 “Geçmişten günümüze kadının aile ve toplum içindeki rolünü, değişim ve süreklilik açısından değerlendirir.” ve B.8 “Atatürk’ün kadın haklarına verdiği önemi kavrar.” Kazanımları (Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, 2006) ile ilişkilendirilen “Toplumsal cinsiyet” kategorisi Sosyoloji 2 kitabında “Geçmişten Günümüze Kadın” başlıklı bölümde kendine yer bulmuştur. Bu bölümde özellikle kadın hakları bir kavram olarak ele alınmış, Dünyada ve Türkiye’de kadın haklarına dair bazı tarihsel gelişmelerden bahsedilmiştir. Kitapta ayrıca toplumsal cinsiyet çalışmalarının araştırma problemlerinden biri olan kadın temsili problemine, gazeteciler, kadınların sivil topluma, siyasete veya sendikalara katılım oranları ve “Sabiha Gökçen İlk Kadın Pilotumuz” okuma parçası aracılığıyla değinilmiştir (Penez, Sofuoğlu, Ertekin ve Yeşilyurt, 2021: 30-33). Sosyoloji 1 ders kitabında ‘kadın yoksulluğu’ kavramına bir okuma parçası aracılığıyla (Penez, Sofuoğlu ve Ertekin, 2021: 33); yine Sosyoloji 2 ders kitabında ise “İşyerlerinde Kadına Yönelik Şiddet Artıyor” başlıklı etkinlik metni ve “Dünya genelinde her dört kadından birinin ve her altı erkekten birinin yaşamlarının bir döneminde aile içi şiddete maruz kaldığını biliyor muydunuz?” bilgi notuyla, şiddet problemi toplumsal cinsiyet ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır (Penez, Sofuoğlu, Ertekin ve Yeşilyurt, 2021: 161, 178).

Bu veriler ders kitaplarının bu çalışmadaki 12 temel kategoriye, Sosyal Bilimler Lisesi Sosyal Bilimler Dersi (Sosyoloji Öğrenme Alanı) Öğretim Programıyla uyumlu biçimde ancak daha detaylı, zengin ve güncel bir içerik aracılığıyla değiştiğini göstermektedir. Ders kitapları ayrıca aile, din gibi sosyolojik kurumları, kültürü ve diğer kategorilerle de ilişkili birçok kavram ve konuyu ele alırken ayrı başlıklar altında Atatürk'ün ilgili konuya ilişkin görüşlerine yer vermektedir. Bu da güncel ve evrensel bir içeriğin millî değerler de vurgulanarak sunulması bakımından önemli görülmüştür.

## SONUÇ

Sosyal Bilimler Lisesi Sosyal Bilimler Dersi (Sosyoloji Öğrenme Alanı) Öğretim Programı ve bu program doğrultusunda, sosyal bilimler liseleri için hazırlanmış Sosyoloji 1 ve Sosyoloji 2 ders kitaplarının akademik düzeyde sosyoloji öğretimi bağlamında değerlendirilmesi için sosyolojik kavram ve konulardan oluşan 12 temel kategori çerçevesinde ilgili materyaller incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda öğretim programındaki kazanımlar aracılığıyla “Sosyolojinin temel kavramları”, “Sosyal bilimlerde yöntem”, “Kurumlar sosyolojisi”, “Toplumsal yapıyla ilgili kavram ve tartışmalar”, “Kültür”, “Metin analizi ve güncel problemler” kategorilerine doğrudan değinildiği tespit edilirken; “Sosyoloji teorileri”, “Türkiye’de sosyoloji”, “Küreselleşme ve göç”, “Toplumsal cinsiyet”, “Vatandaşlık ve insan hakları” kategorilerinin dolaylı olarak bazı kazanımlarla ilişkilendirilebileceği düşünülmüştür. Bununla birlikte öğretim programında “Sosyoloji tarihi” kategorisi hakkında herhangi bir veri elde edilememiştir.

Ders kitaplarının ise farklı kaynaklara başvurularak hazırlanmış okuma parçaları, etkinlik metinleri ve bilgi notları ile zenginleştirildiği için tüm kategorilere ilişkin daha çok veri içerdiği görülmüştür. Ders kitabında daha sık vurgulanan kategoriler öğretim programıyla uyumlu biçimde, ayrı bir ünite aracılığıyla ele alınmıştır. “Sosyoloji Tarihi”, “Sosyoloji teorileri” ve “Türkiye’de sosyoloji” kategorilerine ise ders kitaplarında ayrı bir başlıkla doğrudan değinilmemiştir. Ancak diğer kategoriler ile birlikte bütüncül olarak değerlendirildiğinde, ilgili öğretim programı ve ders kitaplarının akademik düzeyde bir sosyoloji öğretimi için yeterli olduğu düşünülmüştür. Bu sonuç hem ders kitaplarının her bir kategoriye ilişkin veri içermesi, hem güncel bilgilerle öğrencinin dikkatini çekmesi hem de metinlerin oluşturulmasında akademik kaynaklara sıklıkla başvurulmasıyla temellendirilmiştir.

## KAYNAKÇA

- Aron, R. (2010). *Sosyolojik düşüncenin evreleri* (K. Alemdar, Çev.). İstanbul: Kırmızı.
- Demirel, Ö. ve Kıroğlu, K. (2021). Eğitim ve ders kitapları. Ö. Demirel & K. Kıroğlu (Ed.), *Ders Kitabı İncelemesi* içinde (s. 4-12). Ankara: Pegem Akademi.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (C. Güzel, Haz.). İstanbul: Kırmızı.
- Gümüsoğlu, F. (2016). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet 1928'den günümüze. İstanbul: Tarihçi.
- Erbaş, H. (2008). Üniversite-toplum ilişkileri bağlamında DTCF ve sosyoloji. R. Demir, & D. Atılgan (Ed.), *Cumhuriyet ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi* içinde (s. 191–205). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Kaya, T. (2008). İctimaiyat'tan sosyolojiye: İÜEF Sosyoloji Bölümünün tarihine ve Sosyoloji Dergisine dair. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (11), 713–730.
- Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü (2006). Sosyal bilimler lisesi, sosyal bilimler dersi (sosyoloji öğrenme alanı) öğretim programı. 26.01.2024 tarihinde [http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20233151497595-Sosyoloji%20\(1-2\).pdf](http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20233151497595-Sosyoloji%20(1-2).pdf) sayfasından erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü (2023). Ortaöğretim kurumlarının amaçları. 26.01.2024 tarihinde [https://ogm.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2023\\_10/11115926\\_10\\_EKYM-YENY\\_OKUL\\_TURLERY.pdf](https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_10/11115926_10_EKYM-YENY_OKUL_TURLERY.pdf) sayfasından erişilmiştir.
- Penez, B., Sofuoğlu, S. ve Ertekin, U. (2021). Sosyoloji 1 ders kitabı. Devlet Kitapları.
- Penez, B., Sofuoğlu, S., Ertekin, U. ve Yeşilyurt, Y. (2021). Sosyoloji 2 ders kitabı. Devlet Kitapları.
- Polat, A. (2020). Yükseköğretimde sosyoloji öğretim çalışmaları: Amerikan, Avrupa ve Türk sosyolojisinde karşılaştırmalı bir alanyazın incelemesi. *Yükseköğretim Dergisi*, 12(2), 187-196. <https://doi.org/10.2399/yod.20.727000>
- Schopmeyer, K.D. ve Fisher B. J. (1993). Insiders and outsiders: Exploring Ethnocentrism and cultural relativity in sociology courses. *Teaching Sociology*, 21(2), 148-153. <https://doi.org/10.2307/1318635>

Zabun, B. (2013). Türkiye’de Sosyoloji öğretimi üzerine kapsamlı ilk çözümler: Hilmi Ziya Ülken. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1), 31-50.

Zabun, B. (2019). Sosyoloji öğretiminde güncel yaklaşımlar. F. Manav (Ed.), *Felsefe Grubu Eğitimi Üzerine Yazılar* içinde (s.1-15). Ankara: Pegem.

Zabun, B. ve Berber, Ş. (2019). İdeolojik sosyoloji öğretimi: Halk Fırkası programı doğrultusunda yazılan ilk ders kitabı (Necmeddin Sadak). *International Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*, 21(5), 1072-1080. <http://dx.doi.org/10.31576/smryj.324>